

ДУНЁ АДАБИЁТИ ХАЗИНАСИДАН

АҲМАД ЛУТФИ ҚОЗОНЧИ

СЎНГГИ ТЎФОН

РОМАН

Тошкент
«Янги аср авлоди»
2008

Аҳмад Лутфи Қозончи аввалги асарларида бўлгани сингари «Сўнги тўфон» романида ҳам мактаб ўқувчиси Ҳасан ва унинг муштипар онасининг бошидан кечирганлари орқали Аллоҳ ҳар бир бандасига ҳамisha меҳрибон эканлигини таъкидлайди. Жабрдийда онанинг, бегуноҳ боланинг илтижоси изсиз кетмаслиги Лутфуллоҳ амакининг уларга беминнат мурувват кўрсатиши орқали гавдалантиради.

«Сўнги тўфон» рамзий-мажозий маънони англатади. Романда Турсунга ўхшаган ёвуз, меҳрсиз кимсалар ҳар бир хонадон учун, жамият учун бамисоли тўфон дейилади.

Инсонга чуқур эҳтиром билан битилган «Сўнги тўфон» романини ўқиган ҳар бир кишининг қалбини инсоний туйғулар, ўйлар қамраб олади.

Тақризчи:

филология фанлари доктори, профессор
Ҳамидулла БОЛТАБОЕВ

Сўзбоши муаллифи:

филология фанлари номзоди, доцент
Абдулла УЛУҒОВ

ISBN 978-9943-297-7

© Аҳмад Лутфи Қозончи «Сўнги тўфон». «Янги аср авлоди»,
2008 йил.

ИНСОНГА ЭҲТИРОМ

Турк адиби Аҳмад Лутфи Қозончининг исми китобхонларга яхши таниш. Унинг «Саодат асри қиссалари», «Ўғай она», «Қайнона», «Бир виждон уйғонур» асарлари ўзбек тилига таржима қилинган. Маърифий-ахлоқий руҳдаги ушбу асарлар мароқ билан ўқилади. Адиб уларни инсонга чуқур эҳтиром билан ёзганлиги билиниб туради. «Сўнгги тўфон» романида ҳам шундай ўринлар борки, у жойларни ўқиётганда кишининг вужудида бир титроқ пайдо бўлади. Чунки оиласига зулм ўтказишдан бошқа иш қилмайдиган, фақат ухлаш учунгина уйига келадиган эр билан яшашга мажбур Фаридани очликдан қийналиб, совуқдан титраб-қақшаб қолганида овоз чиқармасдан Аллоҳга «Боламни тўйдириниш, вояга етказиш учун бировларга муҳтож қилма! Ўзингдан бошқа паноҳим, суянчим йўқ! Қулларингга қул бўлишдан ўзинг асра! Юзимни қора қилма!» деб дил-дилидан илтижо қилади. Бу муштипар аёлнинг аҳволи ўқувчини беихтиёр ўйлантиради. Шариат тартиб-қоидаларини мутлақо тан олмайдиган, жамият қонунларига итоат қилишни истамайдиган, бошқаларга зулм қилишдан роҳатланадиган зўравон отанинг, ўғли Ҳасаннинг тақдири қандай бўлиши ташвишлантиради.

«Сўнгги тўфон» романи воқеаларида санокли қаҳрамон иштирок этади. Ҳасан ва унинг онаси Фаридани – асарнинг асосий қаҳрамонлари. Романда бир хонадон ҳаёти ёритилади. Бу хонадон соҳиби Турсун «болалигидан буён бирон марта яхши ишга қўл урмаган. Ўрта мактабни ҳам зўрға тамомлаган. Ўғирлик қилиб, турли нобоп ишларга аралашиб, аскарликка боришдан қочиб, ҳибсхонага бир неча марта тушган ва ўзига ўхшаганлар билан топишиб олган. Турсун туни билан кўча кезиш, ёмон жойларда ётиб қолишни одатга айлантирган. Насиҳату калтаклар кор қилмагани учун ота-онаси ҳам кичиклигидаёқ Турсундан умидларини узиб, ундан қўлларини ювиб, қўлтиққа уришган. Майхоналарни макон тутиб, қиморхоналарнинг кунда-шундасига айланган Турсун ота-онасининг узоқ йиллар пешона тери

билан топганини ҳавога совуради. Ҳашаматли уйини, боғини, ерини қўлдан бериб, ота-онасини куйдирган Турсун уйлангач ҳам ўша-ўшалигича қолади.

У бирор марта оиласи даврасида ширин суҳбат қуриб ўтирмайди, фарзандини кучоғига олиб эркаламайди. Турсун хотини ва ўғлининг қаҳратон қишда хароба бир уйда совуқ қотиб, очнаҳор ўтиришини асло хаёлига келтирмайди.

Аҳмад Лутфи Қозончи аввалги асарларида бўлгани сингари «Сўнгги тўфон» романида ҳам мактаб ўқувчиси Ҳасан ва унинг муштипар онасининг бошидан кечирганлари орқали Аллоҳ ҳар бир бандасига ҳамиша меҳрибон эканлигини таъкидлайди. Жабрдийда онанинг, бегуноҳ боланинг илтижоси изсиз кетмаслигини Лутфуллоҳ амакининг уларга беминнат мурувват кўрсатиши орқали гавдалантиради. Ҳаёт аслида Лутфуллоҳ амакига ўхшаган кишилар туфайли гўзал. «Сўнгги тўфон» да Турсун ёвузлик тимсоли бўлса, Лутфуллоҳ амаки, Ориф хожа, Солиҳбей эзгулик тарафдорларидир. Турсуннинг кўнгли бировларга жабр етказишдан ҳузурланса, Лутфуллоҳ амаки, Ориф хожа, Солиҳбей бошқаларга яхшилик қилишни ўзининг инсоний бурчи деб билади.

Турсун бировларнинг пешона тери билан ишлаб топганини ўмариб, кишиларга азоб етказишдан ҳузур қилади. Чунки у «Мол ўғирлаганники» деган ақида билан яшайди. Ҳалол меҳнат қилиш тўғрисида насихат қилганларни ёмон кўради. Одамларнинг осойишта, фаровон турмуш кечириши учун барча амал қилиши зарур тартиб-қоидаларга қўниқини истамайди. Ёвузлик қилишни ўз аъмолига айлантирган Турсун муштипар хотинини ҳам, ўғлини ҳам аямайди.

Аммо муштипар аёл Фарида эрининг барча зулмларига чидайди. Унинг сабр-тоқати, бардоши ўғлининг қалбида эзгу туйғулар уйғонишига сабаб бўлади. Онасининг маҳзун қарашлари, хўрлик, уқубатлардан эзилган нигоҳлари Ҳасаннинг қалбига бошқаларга ачиниш ҳиссини сингдиради. Ҳасан онасининг ачинарли аҳволдан мутаассир бўлиб ўсгани боис отасининг йўлидан бормади. Отаси уни ўғирлик қилишга мажбур қилганда ҳам бундай қабиҳликка қўл урмайди. Онасининг дуолари, илтижолари Ҳасанни ёмон йўлга кириб кетишдан тўсиб туради. Ўғирлик, безориликни касб қилиб олган эридан рўшнолик кўрмаган жабрдийда аёл намоз ўқиган чоғида: «Ё Раббим, ўғлимни отасидек қилма» деб йиғлаб, ўксиб илтижо қилади. Романда «Оналар дуоси, албатта, ижобат бўлади» деган ҳикмат Ҳасаннинг ҳаёт йўли орқали кўрсатилади. Оналар миллатни тарбиялаб, вояга етказиши эса Фарида образида гавдалантирилади.

«Сўнги тўфон» рамзий-мажозий маънони англатади. Романда Турсунга ўхшаган ёвуз, меҳрсиз кимсалар ҳар бир хонадон учун, жамият учун бамисоли тўфон дейилади. Ҳақиқатан ҳам Турсунга ўхшаган шафқатсиз жоҳиллар бошқаларни топташи, хўрлаши туфайли одамларга тўфондан баттар зарар етказди. Манфаатпараст, ўз ҳузур-ҳаловатидан бўлак нарсани ўйламайдиган худбин кимсалар бошқаларнинг ҳаётини оғу каби заҳарлайди. Қаҳрамонларнинг ўй-кечинмалари, бошидан кечирганлари қўнғилга ҳазинлик солувчи ушбу романда табиатнинг ҳар бир ҳодисасига, теварак-атрофдаги ҳар бир воқеликка ибрат деб қараш керак, дейилади. Феъли нобоп эрининг берган озорларидан адои тамом бўлган Фариданинг мана бу каби маҳзун ҳолатлари кишини титратиб юборади: «Қайта-қайта дуо қилди. Жойнамозини йиғиб, токчага қўйди. Дераза олдига ўтирди. Кўзлари қаршисидagi уй томидан чуғурлашаётган чумчуқларга тушди. Жўшиб, берилиб, завқ билан сайрашаётганди. Уяларида бир кунлик егулик мавжуд бўлган кунни, балки ҳеч қачон бошидан ўтказишмагандир. Шунга қарамай, бирор дарди, ташвиши йўқлигини англатганди бу сайрашлар... «Ажабо, буларнинг турсунлари, ҳасанлари йўқмикан?.. Ҳеч дарди йўқмикин буларнинг?..» дея ўйлади Фариди. Шунда улар сингари бир қуш бўлишни, улардек дардсиз, ўйсиз бўлишни, улар каби узоқ-узоқларга учиб кетишни, ҳеч кимнинг ҳаёлига келмайдиган ўлкаларда ватан тутишни, бировни танимайдиган қишлоқларга бориб яшашни шундай истаётгандики...» Асарда бадфеъл эри туфайли адоқсиз уқубат чеккан аёлнинг алам тўла қалб изтироблари ана шу тарзда баён этилган ўринлар талайгина...

Ҳасан бамисоли тикандан чиққан гул. У отаси каби ўғри бўлиб яшашдан ҳазар қилади. Ҳасан ҳалол, диёнатли муштипар онасининг маҳзун нигоҳларидан мутаассир бўлиб улғаяди. Унинг туфайли иймон-эътиқодли бўлиб вояга етади. Тақдир унга Лутфуллоҳ амаки, Ориф хожа, Солиҳбейдек ажойиб кишиларни дуч қилади. Уларнинг беғараз меҳр-муруввати, тарбияси туфайли ҳаётда ўз ўрнини топади. Адиб Ориф хожа, Солиҳбей, Лутфуллоҳ амаки образларида одамларга чуқур меҳр ва ҳамдардлик билан қарайдиган кишиларнинг олижаноб қиёфасини кўрсатади.

Ҳасан нима қилишини билмай, изтироб чекиб юрган пайтида Ориф хожа унга беғараз кўмаклашади. Ҳасан қалбида эзгуликка интилиш кучли бўлгани боис Солиҳбейнинг ишончини қозонади. Романда Ҳасан ҳаёти мисолида тақдир ҳар бир кишини яхши кишиларга рўбарў қилиши, буни, албатта, қадрлаш лозимлиги

таъкидланади. Ориф хожа, Солиҳбей, Лутфуллоҳ амаки образлари ҳар бир кишига ҳаётда ўз ўрнини топишга сабабчи бўлган одамларни эслатади. Бу эса асарнинг таъсир қуввати кучлилигидан далолат беради.

Оддий одамлар турмуши чуқур меҳр ва ҳамдардлик билан қаламга олинган мазкур асарда инсонни тубанлаштирадиган иллатларга эътибор қаратилади. Ичкилик барча ёмонликларнинг асоси эканлиги таъкидланади. Ичкиликни лаззат, саодат деб билладиган Турсуннинг жирканч ахлоқи кўрсатилади. Майхона – қарғиш теккан, жирканч жой, унинг ҳавоси бадбўй, қўланса. Чунки бу ерга оч ва яланғоч гўдакларнинг ризқидан юлиб олинган нарсалар келтирилади. Бу ерни макон қилиб олган кишилар умри исроф бўлаётгани хусусида мутлақо ўйламайди. Майхона, қиморхоналар инсоният саодати ўлдириб сотиладиган, оилаларни барбод қиладиган маразлар маркази. Майхоначи мол-дунё йиғиш илинжида биргина ичувчининг ҳаётига эмас, бир оиланинг, миллатнинг кундалик ҳаётига, келажагига тажовуз қилади, дейилади.

Ҳасан билан Турсун табиатан бир-бирига тамоман тескари кишилар. Турсун ўғрилиқ қилиш, қимор ўйнашдан роҳатланади. У шу одати туфайли аянчли ўлим топади. Унинг ўғли Ҳасан эса бошқаларга наф етказишга, кўмаклашишга интилади. Ҳасаннинг қалбидаги мана шу инсоний ҳис онаси Фариданинг тарбияси, инсоний бурчини чуқур ҳис қилган, йймон-эътиқоди мустаҳкам кишиларнинг таъсирида улғаяди. Романда бу каби мураккаб жараёнлар ишонарли ифода қилинади. Ҳасаннинг бошидан кечирганлари, азобли ўй-кечинмалари, Лутфуллоҳ амаки, Ориф хожа, Солиҳбейнинг инсоний бурчини англаш жараёнлари ҳаётий воқеалар асосида очиб берилади. Ҳасан ва унинг отаси Турсун тўғрисида «Бири гул бўлса, иккинчиси тиканга ўхшарди. Бунга ажабланмаслик керак. Чунки тиканнинг танасида ҳам гул бўлади», дейилади. Аянчли ўлим топган Турсуннинг қабри усти тиканлар, қичитқи ўтлар билан тўла бўлгани маълум қилинади...

Инсонга чуқур эҳтиром билан битилган «Сўнгги тўфон» романини ўқиган ҳар бир кишининг қалбини инсоний туйғулар, ўйлар қамраб олади.

*Абдулла УЛҒОБ,
филология фанлари номзоди, доцент*

*Инсоният учун холис ва самимий
хизмат қилаётган буюк инсон!..
Инсонийлик қадрини моддий бойликдан
устун кўрган... Виждон, қаноат ва пешона
тери билан яшашни хоҳлаган... Ҳақ ва адолат
туфайли ҳаловат топган шарафли инсон!..
Бу китоб СЕН учун ёзилди!..*

I

ҚИШ МАВСУМИ...

Халқнинг ярми қаҳратон қишнинг совуқ кунлари таҳликасида қолган бир пайтда иссиқ уйларида ҳузур қилиб ўтирган кимсалар бор. Уларда масъулият ҳисси йўқ. Ўз нархидан бир неча баробар қимматга сотилаётган қора кўмир виждони кир кимсалар кўнглидан дарак беради.

Ҳаво совуқ, аччиқ шамол эсиб турибди.

Яшаш иштиёқи берган ғайрат билан совуққа қарши курашаётган инсонлар кўп. Одамларнинг бу ҳолидан фойдаланиб, чўнтагини тўлдириб қолишни ўйлаётган кимсалар тиним билмайди.

Қалбида ҳамият туйғуси бўлмаган, ўзидан бошқани ўйламайдиган, ақли нафсига қул кишилар кўнгил ва одамийлик тушунчаларини англамайдилар, англай олмайдилар.

Булар баъзан ҳиссиз, қарашлари маъносиз болаларга дуч келишади.

Бу болалар нега ҳеч нарса ейишмайди. Уларга масъул бўлган ота-оналар айбими бу? Нега?

«Топса ҳам едирмайдими ё?!» деган савол туғилади.

* * *

Қиш фаслининг изғирини жонни ачитади. Аммо унинг ҳукми фақат бир мавсум, холос. Музлаган замин баҳор келса, албатта, уйғонади. Дарахтлар қайта куртаклайди. Кўзлар ҳайратдан ёнади. Юраклар тошади.

Ўшанда «Бу ерда қиш бўлмайдимиз?» деган савол ҳам берилди.

Одамларнинг манманлиги, бировни ўйламаслиги, совуқлиги қиш фаслини ҳам йўлда қолдиради. Улар ўз манфаатига боғлиқ бўлмаган барча ишни мутлақо унутишади.

Ғамхўрликка муҳтож одамлар томонга қалин парда тортишади. Бу пардага таъсир ўтказа оладиган ягона нарса – шафқат ва марҳамат туйғусидир. Аммо бу туйғу уларда топилмайди.

Баъзан бу парда ортидан фарёдлар эшитилади. Бу фарёд ва ёлворишларга эътибор бермайди.

Бу парда ортидан устига ифбат либосини ўраганларнинг ҳам бир фарёди эшитилади. Бу фарёд овозсиз. Бу инграшу фарёдлар бирор қалбга етиб бормайди, аммо унинг акс-содиси бутун еру осмонни тутди.

Бу акс-садолар инсонга инсонлигини эслатади. Ақлсизлигини ва ақлини фақат шахсий манфаат йўлида қўллаш инсонийликдан эмаслигини уқтиради. Ёрдамга муҳтож бўлганларга кўмаклашишга шошил, «Ҳеч нарсага муҳтож эмасдек турган, ифбат ва назокатини сақлаган нурли инсонларни топиб қўлидан тут!» деб буюради.

Бу амр юксак бир мақомда янграйди...

* * *

Январ ойининг иккинчи ярми... Изғиринли совуқ кунлар давом этарди.

Совуқдан тақиллаётган тишлар, қизарган қулоқлар, уюлган қовоқлар, уюшган қўллар ва оёқлар... сабр-бардош тугаб бораётганини кўрсатиб турарди.

Икки кун аввал уйда совуқдан қотиб ўлган ҳолда топилган бир эр-хотин ёнма-ён кўмилди.

Ночор аҳволда қолган одамларнинг дардига ким дармон бўлади?

Иссиққина хоналарида ётиб олиб, тамаки тутунини томоша қилаётганларми?

Ёки пул ишлаб қолиш дардида совуқнинг яна беш-ўн даража кўтарилишини кутаётганларми?

Умри давомида коинот Соҳибини эсламаган, инсониятнинг абадий саодатига чироқ тутган ҳадислар билан кўнгли ва ақлини боғламаган, «Қўшнисини оч экан, тўқ қорин билан тонг оттирганлар бизлардан эмас» ҳикматига эътибор қилмаганларми?

Ибрат нигоҳи билан қараган кўз, воқеаларни етарлича таҳлил қила олган ақл бундайлар юзида ибрат лавҳасини кўради ва ўқийди:

– Ҳақнинг ғазабини истайсанми?

– Йўқ!

– Халқнинг лаънатини-чи?..

– Йўқ!

– Ундай бўлса мендек бўлма...

Бу турдагилар инсониятга фақат бир марта – ўлганларидагина фойда келтирадилар.

* * *

Қизил байроқ мактаби ёнида оқшомгача кўмир тарқатилади. Бу ердан тўғри Иноятуллоҳ масжидига бориш мумкин. Икки юз эллик килолик кўмир пулини чўнтагига жойлаганлар қувонишади, навбати келганлар бирма-бир кўмирларини олиб қайтишади.

Бор кўмир тугади. Навбати келмаганлар, эртага олиш умиди билан тарқалдилар.

Шундай совақда соатлаб навбат кутиш, бир кунлик ишдан қолиш, эртага яна шу аёзда кутиш... Бундай нохуш ҳолатлар тамакининг кетма-кет туташини ва турли ножўя сўзларнинг айтилишига сабаб бўларди. Шундай пайтда овозини чиқармай, бетоқатлик бефойдалигини нафсига:

– Қўлга киритолмаганингга яраша ҳеч бўлмаса йўқотма! – дея уқтира олганлар ҳам бор.

Вақт жуда секин ўтади. Кўчалар кимсасиз қолди. Кўчани бошдан-оёқ сукунат қоплади. Онда-сонда итларнинг акиллаши эшитилади. Кўча чироқлари ўчиб, шаҳар уйқуга кетди.

Вайрона дейиш мумкин бўлган бир уйнинг эшиги очилди. Қоронғуда бир бош кўринди. Атрофга қаради. Қўлида сават кўтарган аёл секингина кўчага чиқди.

Аёл жуда кекса эди, кийимининг уवादаси чиқиб кетган; худди ўғриларга ўхшаб, чўчиб юра бошлади. Бироз юрди, сўнг тўхтаб, дам олди. У Қизил байроқ мактаби томон кетарди. Кўмир тарқатиладиган жойга етгунча икки марта тўхтаб дам олишга мажбур бўлди.

У босиб ўтган масофа беш ёшли бола учун ҳам узоқ ҳисобланмасди. Аммо шугина йўл унга оғир келди. Югуриш ёки юриш у ёқда турсин, юриб кетаётганларни кўрган-да ҳам ўзини чарчагандек ҳис қиларди.

Беш, ўн беш ёки йигирма беш ёшидаги ҳолатини эслашни ҳам унутиб юборганди. Етмиш беш йиллик умрининг машаққатлари-ю азоблари ҳисобга олинса, у бу масофада икки марта тўхтаб, дам олишга ҳақли эди.

Ниҳоят, кўмир тарқатиладиган жойга етиб келди.

Хирагина ойдинлик қорани оқдан ажратиш имконини берарди. Аммо кундуз куни яхши кўролмайдиган кўзлар бундай ёруғликда истаган ишини бажариши амри маҳол.

Кампир тарашадек қотган бармоқлари билан қорларни четга сура бошлади. Топганини олиб, саватга солди. Қўллари мутлақо ҳеч нарсани сезмайдиган ҳолга келгунча ишлади. Кейин қўлларини қўлтиғи остига тикди. Бироз исингач, қайта ишга киришди.

Аммо бирдан виждони ҳаракатга келди:

– Шу қилаётган ишинг тўғрими?

– Ибодатга мўлжалланган бино ёнида ўзингга тегишли бўлмаган кўмирни нега оляпсан?

– Сенга ўхшаган бошқа бечораларнинг ҳам бунда ҳақи бор-ку!

Бошини кўтариб, туманда ниманидир кўрмоқчи бўлгандек бир нуқтага тикилиб қолди.

Ҳеч нарсани кўриб бўлмасди. Ўз-ўзича гапирган бўлди: «Ястаниб, қаҳва ичиб ўтирганларни танимайсанми? Уларга учрашмайсанми? Уларга вазифаларини эслатмайсанми?»

Аммо бундан нима фойда?

Умри бўйи мол-давлатга банди бўлган кимсаларга виждон амри нимани ҳам тушунтирсин?! Тушунтира олганда эди, одамлар орасида бундай табақаланиш юзага келмасди.

Bu tanishuv parchasidir. Asarning to'liq versiyasi
<https://kitobxon.com/uz/asar/1830> saytida.

Бу танишув парчасидир. Асарнинг тўлиқ версияси
<https://kitobxon.com/uz/asar/1830> сайтида.

Это был ознакомительный отрывок. Полную версию
можно найти на сайте
<https://kitobxon.com/ru/asar/1830>